

Glasovi iz podijeljene zemlje

Ugo Vlaisavljević

Razlika između izbora građana i izbora izabраних političara u tome je što su prvi uglavnom birali kao pripadnici jedne nacije, a drugi su prinuđeni birati svoje partnere među izabranicima iz drugih nacija

Otkako su završeni opći izbori u Bosni i Hercegovini mnogo se riječi i medijskog prostora utrošilo u analize njihovih rezultata. Izborna je utrka nastavljena i nakon objavljenih rezultata sudeći prema žustrim izjavama izabраних i neizabраних političara, te prepirkama komentatora o pravom smislu i posljedicama izbora. U posljednje vrijeme stalno se čulo kako se državna vlast može formirati bez svakoga, pa i bez onih koji su postigli najveći uspjeh na izborima. To je krilatica pod kojom se odvijao užurbani i nervozni proces dogovaranja o koalicijama. U njemu biraju oni koji su izabrani, a pregovori i pogađanja o savezima mogu trajati prilično dugo i unijeti nemir i pomutnju u ionako nestabilnu državu koja jedva preživljava između dva izborna ciklusa. Razlika između izbora građana i izbora izabраних političara u tome je što su prvi uglavnom birali kao pripadnici jedne nacije, a drugi su prinuđeni birati svoje partnere među izabranicima iz drugih nacija. Nedavno je talijanski ministar vanjskih poslova Franco Frattini za ljubljansko *Delo* izjavio da su nedavni izbori u BiH pokazali da su "birači još etnički orijentirani" (*Oslobođenje*, 26. listopada 2010). Je li doista ishod posljednjih izbora dao etničku legitimnost državnoj vlasti, to jest opet ovjerio podjelu najviših političkih predstavnika prema njihovoj nacionalnoj pripadnosti?

Nova legitimacija etničkih podjela

Pogledajmo stanje u Republici Srpskoj.¹ Velik uspjeh ostvarili su Dodikovi socijaldemokrati osvojivši 37 od 83 mjesta u Narodnoj skupštini. Izornoj pobjedi te stranke posebno je pridonijela pobjeda njezinog vođe u natjecanju za predsjednika Republike

Ugo Vlaisavljević, redovni profesor Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Sarajevu. Predaje, među ostalim, Epistemologiju i Filozofiju jezika. E-pošta: ugovlais@epn.ba

Srpske. Uvjerljiva pobjeda SNSD-a nipošto ne dovodi u sumnju odavno ustanovljeni pravac vladajuće politike u tom entitetu kao srpske nacionalističke politike. Da je riječ o opredjeljenju goleme većine birača, potvrđuju i mandati koje su, nimalo ne skrećući s tog pravca, osvojile druge srpske stranke. Osvrnemo li se na predizborne programe koji su nuđeni biračima, možemo reći da nije bilo značajnijeg takmaca koji se zauzimao za neku drugu politiku osim politike zastupanja srpskih nacionalnih interesa u "zajedničkoj državi". U tom je smislu indikativan uspjeh Mladena Ivanića kao kandidata za Predsjedništvo BiH, koji je ozbiljno ugrozio svoga suparnika iz SNSD-a Nebojšu Radmanovića, a koji je u svojim predizbornim istupima isticao da bi bio mnogo čvršći i radikalniji zastupnik srpskih interesa, makar i po cijenu blokade rada Predsjedništva. Radmanovića je prikazivao javnosti kao suviše pomirljivoga i bojažljivog izaslanika koji je tek u Banja Luci znao progovoriti o svojim sukobima s druga dva "predsjednika" umjesto da to učini u Sarajevu.

Je li u Federaciji drukčija slika? Nije li i na ovim izborima ponovno ovjerena politika beskompromisnog zastupanja nacionalnih interesa? Tu imamo dva naroda koji su na određenim teritorijima većine, pa bi trebalo preispitati legitimnost pobjedničkih stranačkih politika upravo u pogledu na biračku volju dva naroda. Tome na putu stoje dvije prepreke, jer su pod gotovo neprozirnim velom i aktualna demografska slika u Federaciji i etnički identitet pojedinih birača. Ipak se kolektivna volja birača može odgonetnuti, ako ne po tome tko je glasovao, onda po tome tko je dobio glasove. Treba samo oduzeti manjinu od većine ili manju "većinu" od veće "većine". Čini se da je hrvatska biračka volja posve prepoznatljiva utoliko što je podržala hrvatske stranačke politike, prije svega politiku HDZ-a BiH. U županijama je, naime, došlo do izražaja "etnički orijentirano glasovanje". Broj glasova i mandata što su ih osvojile pojedine stranke daje prilično pouzdanu demografsku sliku svake županije. Kao nacionalno mješovite administrativne jedinice

Broj glasova i mandata što su ih osvojile pojedine stranke daje prilično pouzdanu demografsku sliku svake županije

pokazale su se Srednjobosanska i Hercegovačko-neretvanska županija sudeći prema odnosu snaga između HDZ-a i HDZ-a 1990, s jedne, i SDP-a i SDA, s druge strane. Većina bošnjačkih birača opredijelila se za SDP i SDA, a hrvatskih za HDZ i HDZ 1990. Politička volja Srba gotovo se nije ni iskazala, osim u Livanjskoj županiji, jer je u njoj SNSD dobio tri mandata. Ta tri mandata u Federaciji govore isto ono što govore tri mandata SDA u Narodnoj skupštini Republike Srpske, kojima bi vjerojatno trebalo dodati i tri mandata SDP-a u tom tijelu. U Narodnoj skupštini Republike Srpske nema nijednoga "hrvatskog stolca", dok SNSD u parlamentu Federacije ima samo jedan. Gdje počinju i gdje prestaju "vruće nacionalističke politike" te koliko su duboko prodrle do građana, vidi se po osvojenim mandatima

u skupštinama, pogotovo u skupštinama županija. U svojim prvim reakcijama na izborni uspjeh predsjednik HDZ-a Dragan Čović je rekao: "HDZ BiH je apsolutni pobjednik među Hrvatima... Niti jedna stranka ili bilo tko iz druga dva naroda nema takve rezultate. SNSD će imati uvjerljivu pobjedu u RS-u, ali naši postoci među Hrvatima su mnogo bolji... U svim županijama gdje su Hrvati većina imamo apsolutnu vlast i bez nas se ne može ništa uraditi" (*Dnevni list*, 4. listopada 2010).

Važno je bilo, dakle, ustanoviti nacionalnu pripadnost i brojnost birača, ali i njihovu teritorijalnu poziciju. Zastupati hrvatsku "nacionalističku politiku" impliciralo je, među ostalim, pokušati na temelju izbornih rezultata rekonstruirati hrvatsku političku zajednicu u BiH i stanje u njoj, unatoč relativnoj teritorijalnoj i institucionalnoj izmiješanosti s bošnjačkom političkom zajednicom i velovima koji otežavaju takav uvid, od klauzula izbornog zakona do nedostatka popisa stanovništva. Čitamo na hercegovačkim internetskim portalima članak novinara Zorana Krešića u kojem piše: "Nakon posljednjih izbora HDZ BiH je osvojio najveći broj glasova hrvatskih birača – 114.428, dok je Hrvatska koalicija HDZ 1990 – HSP BiH zadobila povjerenje 50.046 birača, što u ukupnom omjeru čini više od 95 posto potpore Hrvata u BiH koji su izašli na izbore." ("Moguće potpisivanja mini kreševske deklaracije", *Večernji.ba*, 25. listopada 2010). Međutim, problem je u tome što je premalo Hrvata izašlo na izbore. U *Dnevnom listu* Dario Pušić govori o nedopustivoj apatiji hrvatskih birača: "Pogledajmo brojke: hrvatski kandidati su na izborima zajedno osvojili blizu 200 tisuća glasova, što je pokazatelj kako hrvatski narod u BiH nije bio svjestan kako su mu opći izbori bili možda i posljednja šansa da se popravi težak politički položaj" ("Od zaštite naroda važnija je međusobna borba i podmetanja", *Dnevni list*, 6. listopada 2010). Za apatiju taj novinar okrivljuje političke stranke s hrvatskim predznakom, "koje su se uoči ovogodišnjih izbora podijelile kao nikada do sada". Odatle proizlazi da su glasovali samo politički svjesni Hrvati te da su glasovali u svome nacionalnom interesu. Međutim, na možda najvažnijim izborima na kojima je doista riječ o predstavljanju Hrvata u najvišem državnom tijelu nikakvo buđenje iz apatije ni složno okupljanje oko jednog kandidata izgleda ne bi pomogli. Jer, Hrvata su u Predsjedništvo BiH opet izabrali Bošnjaci, što je lako izračunati unatoč naizgled neprozirnom velu što ga je nametnuo izborni zakon, i to tako da se zbroje glasovi koje su dobili kandidati hrvatskih stranaka i kandidat SDP-a te pod pretpostavkom da Bošnjaci nisu glasovali za kandidate hrvatskih stranaka, a Hrvati za Izetbegovića ili Radončića. Nije čudo da su se među razočaranim glasačima čuli komentari da formalna konstitutivnost hrvatskog naroda ne znači ništa u sudaru s brojnošću pojedinih nacionalnih zajednica. Zatečen rezultatima glasovanja za hrvatskog člana Predsjedništva BiH – Željko Komšić (SDP) je dobio čak 336.961 glas – Dragan Čović je izjavio da mu je "žao što bošnjački narod nije prepoznao poruku hrvatskog naroda i što je dopustio sebi da brutalnom većinom bira hrvatskog člana Predsjedništva BiH". Griješi li Čović kada tu volju naziva bošnjačkom, ako je ona zapravo bila volja građana koji nisu htjeli uvažiti nacionalne podjele koje podrazumijevaju suverenu vlast na omeđenim teritorijima? Nema sumnje da većina Komšićevih birača jesu Bošnjaci – prema procjenama koje su se čule u javnosti, najmanje 90 posto njegovih glasova bili su

bošnjački – ali oni su možda glasovali kao oni koji nisu željeli biti poistovječeni s jednom "etničkom grupom".

Je li SDP "remetilački čimbenik" u BiH?

Kao kandidat SDP-a, Komšić je morao privući glasače te stranke. Riječ je stranci koja odbacuje svaku vrstu međunarodnog razgraničenja, pa i osiguravanja posebnih nacionalnih pista i okruga na izborima. Slobodan Popović, potpredsjednik SDP-a, nedavno je izjavio: "SDP nikada neće prihvatiti da Bošnjake mogu predlagati samo bošnjačke partije, Srbe samo srpske, a Hrvate samo hrvatske" (*Oslobođenje*, 26. listopada 2010). Nimalo neočekivan stav, jer u tom slučaju SDP, koji se javno deklarira da nije ni bošnjačka ni hrvatska ni srpska stranka, ne bi mogao ponuditi nijednog kandidata. Zašto bi se takva stranka uopće natjecala na izborima za najviše državno tijelo kada u njemu trebaju sjediti zastupnici etnički definiranih zajednica? Možda zato što je riječ o stranci koja je istodobno i bošnjačka i hrvatska i srpska? Ako se SDP ne povlači pred zahtjevima nacionalnog zastupanja koji su utkani u temelje najvažnijih političkih institucija zemlje, onda može biti "brutalna" prema tim zahtjevima koje njezini ideolozi nazivaju "nacionalističkim", jer je takva pozicija imanentna njezinu unutarnjemu "stranačkom poretku". Upravo zato što SDP nije apstraktno građanska nego višenacionalna ili nacionalno polivalentna stranka, on može "jezđiti" kroz politički prostor zemlje i potkopavati zidove podjela. SDP-ov Hrvat jest Hrvat, ali je Hrvat za kojega su glasovali i Bošnjaci i Srbi koji nisu "nacionalisti", pa čak i neki Hrvati. No nije teško uvidjeti da takav predstavnik u tročlanom Predsjedništvu djeluje subverzivno, jer potkopava logiku legitimnosti te institucije, unatoč nesumnjivoj legalnosti izbora. Ako iza jednoga izabranog predstavnika stoje, makar virtualno, birači iz tri naroda, a iza druga dva birači iz po jednoga naroda, onda predstavništvo ili prvoga ili druge dvojice ima neki legitimacijski deficit. Kada bi Komšić doista bio izabran voljom triju naroda, onda bi tri "predsjednika" bila suvišna. Ako je još velika potreba za tri predsjednika, onda je jedan od te trojice "više nego potreban" ili možda suvišan?

Sa svojim velikim izbornim uspjehom, pogotovo na izborima za Predsjedništvo BiH, SDP se pokazuje kao remetilački faktor u postojećemu državno-političkom poretku. Na neki način SDP ne može igrati prema pravilima dejtonske "tronacionalne konsocijacije" (M. Walzer), a pogotovo to ne bi mogao kad bi uspio ostvariti proklamirane ciljeve. Kada bi ta stranka okupila većine iz sva tri konstitutivna naroda, onda bi to bio kraj "nacionalističke politike" koja utemeljuje postojeći poredak, pa tako i samog poretka. Ne čudi stoga što su oči brojnih utjecajnih diplomata iz "međunarodne zajednice" odavno s puno nade uprte u poteze te stranke koja obećava da bi sadašnju "nefunkcionalnu državu" mogla povesti ka žuđenim integracijama. Ono što je čini nefunkcionalnom upravo je komplicirani državni sustav koji jamči kolektivna prava i suverenost triju nacija. Svoje dosadašnje neuspjehe ideolozi SDP-a opravdavali su upravo sustavom koji nameće logiku etničkog svrstavanja i entitetskog glasovanja. Prema njihovu mišljenju, dejtonska politička mašina proizvodi "svoju" etničku legitimnost i isključuje sve ono što bi je moglo zaustaviti. Ipak, ništa nije sprečavalo Lagumdžiju da ode češće u Banja Luku ili njegovu stranku da osvoji više od tri mandata u

Narodnoj skupštini Republike Srpske. SDP kao stranka koja ne priznaje etničke granice ostaje čvrsto ukorijenjena u Federaciji, i to njezinu većinskome bošnjačkom dijelu. Nikola Špirić (SNSD), koji je u proteklom mandatu bio predsjedavajući Vijeća ministara BiH, stoga je nakon izbora trijumfalno izjavio da "politika SDP-a ne stanuje u Republici Srpskoj". Nije li to zato što su srpski birači na SDP gledali kao na eminentno bošnjačku stranku? Na temelju osvojenih mandata isto se može reći za Zapadnohercegovačku, Hercegbosansku i Posavsku županiju. Neumljivi su pokazatelji bošnjačke teritorijaliziranosti SDP-a. Bošnjačku prirodu razotkriva i nacionalni sastav članstva, unatoč neprozirnom velu kojim ga vodstvo stranke brižljivo pokriva pred znatljivim pogledom javnosti. Veliku sumnju u samoproklamiranu multietničnost stranke stvara i nedosljedna politika famoznog

Kada bi Komšić doista bio izabran voljom triju naroda, onda bi tri "predsjednika" bila suvišna

"ključa" u obnašanju najviših stranačkih funkcija, a pogotovo uporno stolovanje predsjednika Bošnjaka koji nikako da se makar malo i makar džentlmenki "zarotira" na toj funkciji. Ovako se čini da samo Bošnjak, koji ima veliko povjerenje svojih sunarodnjaka u stranačkom članstvu, može predložiti Hrvata za najvišu državničku funkciju. Pod uvjetom, dakako, da je potonji više "politički esdepeovac" ili, prema SDP-ovoj predizbornoj kritici, "čovjek", nego "politički Hrvat". Ako je najveći pothvat u političkoj animaciji SDP-ova članstva bio usmjeren na Komšićevu kandidaturu, nije li to učinjeno kako bi se skrio bolni manjak nebošnjačkog članstva? Nisu li Bošnjaci u SDP-u, upravo kao Bošnjaci, na najbolji način jamčili svojim sunarodnjacima bez stranačke iskaznice za nebošnjačkog kandidata? U najspektakularnijem segmentu izbora angažirala se bošnjačka stranka koja se nipošto ne želi javno predstavljati takvom. Na koji uvjerljiv način SDP može otkloniti sumnje u to da je bošnjačka stranka koja je predložila neke nebošnjačke kandidate da bi preko njih vodila zakulisne igre potkopavanja i delegitimiranja postojećega ustavnog poretka? Možda tako da na sljedećim izborima predloži za člana Predsjedništva Bošnjaka za kojega bi uglavnom glasovali Hrvati i Srbi, i to na temelju povjerenja u svoje sunarodnjake u članstvu SDP-a? Ili bi trebalo napokon zaigrati na kartu "ostalih"? Pritom bi se možda pokazalo da članstvo SDP-a gaji nacionalnu samosvijest koja nije manja od samosvijesti članova "nacionalističkih stranaka". Nije li, možda, jedina realna i poštena politička strategija trebala biti usmjerena k reintegraciji društva na temelju izgradnje posebnog "segmenta" (A. Lijphart) pored tri "konstitutivna naroda". Tada bi im mjesto u Predsjedništvu osigurala strazburška presuda u "slučaju Sejdić-Finci". Ali onda bi opet mogli očekivati reakciju autentičnih "ostalih", nalik na reakciju čelnika hrvatskih stranaka koje se žale da su hrvatsko mjesto u Predsjedništvu uzurpirali Bošnjaci. Koliko je rizično odbacivanje etničke samoidentifikacije u politici pokazala je Naša stranka, koja je s ovim izborima praktično nestala s političke pozornice. Da se javnosti ne bi predstavila kao bošnjačka,

a pogotovo kao sarajevska bošnjačka stranka, ona je za svoga predsjednika ustoličila Bojana Bajića, mladog Srbina iz Rudog u Republici Srpskoj, i ušla u predizbornu koaliciju s Novom socijalističkom partijom Zdravka Krsmanovića, gradonačelnika Foče, također iz Republike Srpske. Naša stranka je svoju prepoznatljivost gradila i na radikalnome protunacionalističkom programu, koji SDP nikad nije pokušao ozbiljno provesti.

Građansko i nacionalno u stranačkim politikama

U sklopu velikoga izbornog uspjeha SDP-a među Bošnjacima trebalo bi osvijetliti vezu između "građanskoga" i "etničkog/nacionalnog" kao dva konstitutivna elementa ili dvije dimenzije u oblikovanju stranačkih politika kako među Bošnjacima tako i među Hrvatima i Srbima. Može se pokazati da specifična kombinacija tih "sastojaka" daje prepoznatljivost vodećim politikama. Nije li formula uspjeha SDP-a upravo bila u svojevrsnoj kombinaciji "otvoreno građanskoga" i "prikriveno nacionalnog"? Neočekivani neuspjeh Harisa Silajdžića i njegove stranke također su dobar razlog da se bavimo takvim formulama. Tri vodeće bošnjačke stranke do ovih su izbora nudile paradigmatičke kombinacije spomenuta dva elementa kao ključ svoje javne prepoznatljivosti. Upečatljivo obilježje dominantne bošnjačke politike u poslijeratnom razdoblju bilo je nastojanje da se nacionalni interes nerazlučivo veže za državu BiH koja se shvaća kao vlastita nacionalna država. Tri su se stranke profilirale u slijedećim paradigmatičkim kombinacijama: SDA je nacionalno stavljala ispred građanskoga, Stranka za BiH je ustrajavala na potpunom poistovjećivanju građanskoga i nacionalnog, SDP je stavljala građansko ispred nacionalnoga.

Na srpskoj političkoj pozornici element građanskoga u vodećim strankama nema nikakvu ulogu ili bi trebalo govoriti o reduciranom elementu građanskoga, jer mjesto BiH u bošnjačkoj politici zauzima Republika Srpska u srpskoj politici. Srpska je politika, kao i bošnjačka, postigla konsenzus o državi ili kvazi-državi. Hrvatska je politika, čini se, u tom pogledu u otvorenom sporu o tome je li nacionalni interes stvaranje zasebnog entiteta ili zajednička država. Taj spor stalno tinja i povremeno plamti, kao što se dogodilo nakon proteklih izbora kada je čelnik HDZ-a Dragan Čović javno iskazao čvrstu opredijeljenost za treći entitet. Na gubitak "građanskog" strpljenja vodeće hrvatske stranke utjecao je upravo nametnuti izbor esdepeovskog Hrvata u Predsjedništvo, kojim se pokazalo da nije zajamčeno upravo ono što je trebalo biti zajamčeno važećim društvenim ugovorom. Znači li to da bi dejtonski ustav trebalo učiniti još "dejtonskijim", to jest teritorijalizirati i (kvazi)etatizirati i hrvatsku političku zajednicu? Ili bi trebalo krenuti putem pune građanske (re)integracije? Za srpske političke vođe potonje je rješenje nedopustivo, jer su uvjereni da bi njime Srbi bili dovedeni u položaj Hrvata u odnosu prema bošnjačkoj većini u Federaciji. Stoga je razumljiva svesrdna Dodikova potpora Čoviću, dakako pod uvjetom da se teritorij za treći entitet osigura samo u Federaciji.

I u zasebnom spektru hrvatske nacionalne politike ključnim se pokazuje pitanje artikulacije "građanskoga" i "nacionalnog". No ta politika ukazuje i na važnost pozicioniranja sjedišta stranačkog stožera prema većinskom staništu jednog naroda. Time

se potvrđuje da je etnoteritorijalna podjela BiH gotovo dovršena. Protekli su izbori pokazali da hrvatske stranke i građanske udruge sa sjedištem u Sarajevu – a ostale su samo koalicija Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Nove hrvatske inicijative (NHI), a od drugih najglasnije je Hrvatsko narodno vijeće (HNV) – i dalje inzistiraju na artikulaciji i građanskoga i nacionalnog, energično se protiveći novome entitetskom ustroju zemlje. Pobjednička hrvatska stranka više je nego ikad prije dovela u pitanje mogućnost te artikulacije. O žestini unutarhrvatskog spora rječito govori nedavna javna reakcija predsjednika Hrvatskoga kulturnog društva "Napredak" iz Sarajeva Franje Topića, koji je predsjedniku HDZ-a zamjerio njegovo nesmotreno okretanja leđa glavnom gradu. Kao posebno tešku provokaciju Topić je primio Čovićevu izjavu da su "samo nesposobni (Hrvati) ostali u Sarajevu". Pokazalo se da je Napretkov predsjednik imao pravo kada je još prije tri godine u svome pismu hrvatskim dužnosnicima upozorio na to da njihov boravak izvan Sarajeva jako ugrožava ostvarenje najviših interesa hrvatske politike. Možda doista mjesta obitavanja – Banja Luka, Zapadni Mostar i Sarajevo – stranačkih čelnika nude dragocjen uvid u političko stanje u zemlji. Ti gradovi izgledaju kao "vruća jezgra" većinske populacije sva tri naroda. Nije li etnoteritorijalna podjela dosegla vrhunac upravo time što se nacionalisti oglašavaju samo još iz mjesta u kojima borave – iz središnjih zona etnički homogenih ili "etnički očišćenih" teritorija?

Odvajanje "nacionalnoga" elementa od "građanskog" pretvara stranačke politike u poligone "vrućeg nacionalizma". Izborna "afera Komšić" u redovima pobjedničke hrvatske stranke

Upečatljivo obilježje dominantne bošnjačke politike u poslijeratnom razdoblju bilo je nastojanje da se nacionalni interes nerazlučivo veže za državu BiH koja se shvaća kao vlastita nacionalna država

pokrenulo je okidač takvog nacionalizma. U javnosti se prepoznaje u obliku separatizma. Upravo zahvaljujući postojanoj i čvrstoj artikulaciji s elementom "građanskoga", bošnjački nacionalizam pojavljuje se kao "hladni nacionalizam". Na svoje etničke "srodnike" ideolozi tog nacionalizma mogu se referirati kao na obične "građane", jer se promicanje interesa države poklapa s promicanjem najvišega nacionalnog interesa. Umjesto borbenih pokliča dovoljno je bdjeti nad besprijekornim funkcioniranjem državnih zakona i institucija. I srpski nacionalizam postaje užaren onoga trena kada se dovede u pitanje postignuto vezivanje nacionalnog bića za poseban državni entitet, Republiku Srpsku, a upravo ga je to vezivanje u poslijeratnom razdoblju u velikoj mjeri uspjelo ohladiti. Ako je istina da se najvažnije razlike među stranačkim politikama očituju u specifičnim oblicima artikulacije nacionalnoga i građanskoga, onda se definiranje političkih platformi odvija po nacionalnim blokovima. Drugim

riječima, nacionalni prefiksi govore vrlo mnogo o posebnim stranačkim politikama, a opet nikad dovoljno, jer se njihova posebnost počinje kristalizirati tek ispod praga nacionalne pripadnosti. Originalnost i uvjerljivost u definiranju vlastitoga nacionalnog interesa određuje karakter neke stranačke politike, pa nije čudo što se glavni politički protivnici nalaze u vlastitim nacionalnim blokovima.

U tom je smislu zanimljiva pojava Fahrudina Radončića i njegove Stranke za bolju budućnost (SBB). On se uspeo na političku scenu Bošnjaka kad je Silajdžić s nje sišao. Kada bismo strukturno analizirali bošnjački nacionalni blok prema spome-

Upravo koalicijska polivalentnost stranaka, koja ih čini sposobnima za saveze kako unutar nacionalnih blokova tako i izvan njih, ulijeva nadu da u bliskoj budućnosti neće biti ozbiljnijih međunacionalnih sukoba

nutim paradigmatiskim elementima, moglo bi se zaključiti da Silajdžićevo poistovjećivanje građanskoga i nacionalnog više nije bilo uvjerljivo biračima. Nije li naočigled iznevjerenih očekivanja da će hrvatski i srpski političari pristati na "građansku opciju" ili bosanskohercegovački državni patriotizam bošnjačkim biračima trebalo ponuditi uvjerljivu ili prograđansku ili pronacionalnu politiku, kao što su to učinili SDP i SDA? Možda je prestrukturiranje na bošnjačkoj političkoj pozornici uzrokovao upravo Radončić koji je svojim takmacima zaprijetio nečuvanim realizmom: spuštanjem bošnjačkog nacionalizma na zemlju, jer je najavljivao da bi građanstvo mogao lišiti njegove "transcendencije" (D. Schnapper) i svesti ga na *modus vivendi* sa Srbima i Hrvatima. Ta bojazan ima najmanje dva valjana razloga. Prvo, kao vrlo uspješan biznismen Radončić je očito sklon liberalnom gledanju na sklapanja ugovora na temelju čistoga nacionalnog ili ekonomskog interesa. Drugo, njegova bliskost sa reisom-ulemom Mustafom efendijom Cerićem u očima sekularne bošnjačke inteligencije navještavala je srozavanje bošnjačkog nacionalizma na klerikalni nacionalizam kakav oni vide kod Srba i Hrvata. Možda u novim oblicima bošnjačke artikulacije nacionalnoga i građanskoga za Silajdžićevu opciju više nema dovoljno mjesta. Sada je srednju poziciju između SDP-a na lijevoj i SBB-a na desnoj strani zauzela SDA. Zanimljivo je i kako je predsjednik SDP-a Zlatko Lagumdžija, tek što je proslavio svoju izbornu pobjedu, zauzeo oštar "građanski", "probosanski" stav,

pa je u maniri Silajdžića, ali i njegova dojučerašnjeg sekundanta u Predsjedništvu Željka Komšića, ismijao Čovićeve izjave, a Dodiku zaprijetio da će "fizičkom silom zaustaviti (njegovo) kršenje Ustava" (nav. u *The Times*, 12. listopada 2010).

Protekli su izbori, nesumnjivo, opet bili u znaku pokušaja rješavanja nacionalnog pitanja. Stranke iz sva tri naroda natjecale su se u ponudi najboljih rješenja, pa su njihovi najvažniji takmaci bile ekipe u istim nacionalnim dresovima. Ugledni mostarski književnik Veselin Gatalo dobro je primijetio da su izbori ustvari bili besmisleni, jer se na njima opet pokušavalo riješiti nacionalno pitanje. Nemilosrdno nadmetanje u nacionalnim kategorijama gurnulo je sve predizborne rasprave na predpolitičku razinu na kojoj birači nisu ozbiljno shvaćali ponuđene *političke* programe. Predizborne su rasprave bile unutarnacionalni sukobi koji su trebali iznjedrili pobjednike za novi krug borbi nakon izbora. Svaki je narod imao svoju utakmicu, ali su birači preko medija uzbuđeno pratili kako se takmaci u susjednim nacionalno-političkim arenama spremaju za predstojeći međunacionalni obračun na državnoj razini. Čini se da je za stabilnost zemlje vrlo važno što, osim glavnih pobjednika, postoji još dovoljno jakih takmaca koji mogu spriječiti da jedna jedina stranka predstavlja cijelu naciju. Iako su čelnici SNSD-a kod Srba, HDZ-a kod Hrvata i SDP-a kod Bošnjaka skloni nazvati se "apsolutnim pobjednicima" izbora, državna se vlast može formirati bez svakoga od njih. Pregovori o mogućim koalicijskim pokazali su da ni nacionalni predznaci ni plakatirane političke platforme nemaju odlučnu ulogu u prepoznavanju partnerskih afiniteta za pregovaračkim stolom. Iznenaden nedostatkom dosljednosti u poštovanju ponuđenih izbornih programa i spremnošću za paktove stranačkih čelnika, politički analitičar Žarko Papić predložio je da se ne govori o koalicijskim nego o "političkim kartelima" (*Oslobođenje*, 30. listopada 2010). Međutim, u okrilju postojećega stranačkog pluralizma upravo koalicijska polivalentnost stranaka, koja ih čini sposobnima za saveze kako unutar nacionalnih blokova tako i izvan njih, ulijeva nadu da u bliskoj budućnosti neće biti ozbiljnijih međunacionalnih sukoba. Kako vrijeme odmiče, čini se, da politički protivnik iz vlastitog naroda postaje sve važniji, a saveznik iz drugoga nacionalnog bloka sve poželjniji. Paradoksalno, ali dok traje nezaustavljiva mononacionalna reaproprijacija teritorija BiH, politički akteri raznih nacionalnosti tkaju mrežu međusobnih ovisnosti koja nipošto nije tako labava kako se možda čini.

Bilješke

- 1 Rezultati izbora za predstavnička tijela BiH, Federacije BiH i Narodne skupštine Republike Srpske, te za Predsjedništvo BiH dani su u Prilogu ovome tematskom bloku. ■